

Komunikowanie prawa
w dobie pluralizmu kulturowego

Michał Dudek

**Komunikowanie prawa
w dobie pluralizmu kulturowego**

NOMOS

© 2014 Copyright by Michał Dudek & Zakład Wydawniczy »NOMOS«

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka ani żadna jej część nie może być przedrukowywana ani w jakikolwiek inny sposób reprodukowana czy powielana mechanicznie, fotooptycznie, zapisywana elektronicznie lub magnetycznie, ani odczytywana w środkach publicznego przekazu bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzja: dr hab. Tomasz Stawecki, prof. UW

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

Redakcja wydawnicza: Anna Grochowska-Piróg
Redakcja techniczna: Jacek Pawłowicz
Projekt okładki: Michał Dziadkowiec

ISBN 978-83-7688-178-2

KRAKÓW 2014

Zakład Wydawniczy »NOMOS«
31-208 Kraków, ul. Kluczborska 25/3u; tel./fax: 12 626 19 21
e-mail: biuro@nomos.pl; www.nomos.pl

Rodzicom

Spis treści

Wprowadzenie	13
CZĘŚĆ I. KRĘTE ŚCIEŻKI KOMUNIKOWANIA PRAWA	19
1. Zagadnienia wstępne	21
1.1. W poszukiwaniu autora normy	21
1.2. Publikacja prawa	22
1.3. Konieczny, lecz niewystarczający warunek skuteczności prawa	23
1.4. Kazus Kaliguli	24
1.5. Bolączki analiz „styku” prawa i komunikacji	25
1.6. Komunikowanie prawa	26
1.7. Komunikowanie prawnicze	27
1.8. Założenia przeglądu	28
2. Wokół prawa i komunikacji. Krytyczny przegląd stanowisk	30
2.1. Lon L. Fuller i komunikacja jako podstawowa wartość	30
2.1.1. Wewnętrzna moralność prawa – 30; 2.1.2. Publikacja prawa – 31;	
2.1.3. Możliwe implikacje zgodności prawa z pozaprawnymi normami – 32;	
2.1.4. Komunikowanie prawa w księgach i komunikowanie prawa w działaniu?	
– 34; 2.1.5. Jasność prawa – 35; 2.1.6. Materialne prawo naturalne – rozwój	
i ochrona komunikacji międzyludzkiej – 35; 2.1.7. Prawo jako produkt komuni-	
kacji, prawo jako przedmiot komunikacji oraz prawo jako czynnik wpływający	
na komunikację – 38	
2.2. Jürgen Habermas i zrównanie adresatów prawa z jego twórcami	39
2.2.1. „Ulubiony motyw” – 39; 2.2.2. Zrównanie adresatów prawa z jego twórca-	
mi a skuteczność prawa – 40; 2.2.3. Zrównanie adresatów prawa z jego twór-	
cami a przedmiot akceptacji – 41; 2.2.4. Zrównanie adresatów prawa z jego	
twórcami a egzekwowanie prawa – 41; 2.2.5. Twórca, który nie zna własnego	
dzieła? – 42; 2.2.6. Uczestnictwo w tworzeniu prawa jako sposób uzyskiwania	
orientacji w prawie – 45	
2.3. Willem J. Witteveen i symfoniczna metafora komunikowania prawa	46
2.3.1. „Obraz komunikacji poprzez ustawodawstwo” – 46; 2.3.2. Model wia-	
domości – 47; 2.3.3. Model tekstu – 49; 2.3.4. Kilka dodatkowych uwag o obu	
modelach – 50; 2.3.5. Symfoniczna metafora komunikowania prawa – 53	

2.4. Hanneke van Schooten i czynniki interweniujące w procesy komunikowania prawa	56
2.4.1. Relacje między komunikowaniem prawa a skutecznością prawa – 56;	
2.4.2. Semi-autonomiczne pola społeczne – 58; 2.4.3. Prawo jako system autopoietyczny – 59; 2.4.4. Teorie systemów autopoietycznych a komunikowanie prawa? – 60; 2.4.5. Hipoteza trójstopniowego działania prawa – 63; 2.4.6. Znajomość przepisów prawnych a znajomość zasad prawnych – 66; 2.4.7. „Wspólny mianownik” trzech koncepcji – 67	
2.5. Wibren van der Burg i trzy formy komunikacji	68
2.5.1. Trzy formy – 68; 2.5.2. Forma pierwsza – „komunikacja od ustawodawcy do obywateli” – 69; 2.5.3. Forma druga – „komunikacja między samymi obywatelami” – 69; 2.5.4. Forma trzecia – „komunikacja od obywateli do ustawodawcy” – 70; 2.5.5. Interakcjonistyczne podejście do prawa – 71; 2.5.6. Ekspresyjna i komunikacyjna funkcja prawa – 73; 2.5.7. Implikacje interakcjonistycznego podejścia do prawa dla komunikowania prawa – 74	
2.6. Franciszek Studnicki i pionierskie usystematyzowanie procesów komunikowania prawa	75
2.6.1. Pionier – 75; 2.6.2. Normodawca – 76; 2.6.3. Adresaci norm – 77; 2.6.4. Sugestia grupowej relatywizacji komunikowania prawa – 78; 2.6.5. Rodzaje adresatów norm – 79; 2.6.6. Odbiorcy wiadomości o normach – 80; 2.6.7. Przepis prawny a norma prawna – 81; 2.6.8. Adresaci przepisów – 83; 2.6.9. Trzy klasy wiadomości o normach prawnych – 83; 2.6.10. Wiadomości podstawowe – 84; 2.6.11. Wiadomości minimum rolowego i wiadomości <i>ad hoc</i> – 84; 2.6.12. Kilka uwag o trzech klasach wiadomości – 84; 2.6.13. Przebieg procesów komunikowania prawa – 88; 2.6.14. Droga i sieć przepływu, kanał komunikacyjny oraz tor wiadomości – 89; 2.6.15. Elementarność i łańcuchowość – 89; 2.6.16. Typy procesów komunikowania prawa – 92; 2.6.17. Minusy i plusy łańcuchowości procesów komunikowania prawa – 93; 2.6.18. Zagadka: jak prawo może działać tak dobrze, skoro zna je tak mało ludzi? – 96; 2.6.19. Zjawisko społecznej korektury decyzji – 97; 2.6.20. Mechanizmy orientacji pośredniej i „efekt zbieżności” – 98; 2.6.21. Orientacja według wzorów pragmatycznych – 100; 2.6.22. Orientacja aksjologiczna – 101; 2.6.23. Orientacja według stereotypów instytucji prawnych – 105; 2.6.24. Orientacja naśladowcza – 106; 2.6.25. Propozycja uporządkowania mechanizmów orientacji pośredniej – 107; 2.6.26. Propozycja uporządkowania typów procesów komunikowania prawa – 109; 2.6.27. Wątpliwości ze zjawiskiem społecznej korektury decyzji – 110; 2.6.28. Wokół zasadności stosowania nieznanego prawa – 111; 2.6.29. Uwagi dotyczące fikcji powszechnej znajomości prawa – 112; 2.6.30. Uwagi dotyczące <i>ignorantia iuris nocet</i> i <i>ignorantia legis non excusat</i> – 113; 2.6.31. Uwagi dotyczące moralnych ocen stosowania norm nieznanych – 117; 2.6.32. Bodziec dla polskiej dyskusji o komunikowaniu prawa – 120	
2.7. Kolejne polskie analizy komunikowania prawa. Wybór zagadnień	122
2.7.1. Normatywność, techniczność, poznawczość i aksjologiczność – 122;	
2.7.2. Prawo obowiązujące, nieobowiązujące oraz mogące obowiązywać – 125;	
2.7.3. Selektywność odbioru informacji – 127; 2.7.4. Typologia oddziaływań informacyjnych o normach prawnych w kontekście analiz postaw wobec prawa – 128;	
2.7.5. „Komunikacja o prawie” – 133; 2.7.6. Jeszcze raz o wiadomościach podstawowych i idei ich przekazywania – 134; 2.7.7. Informologia prawa – 139	

3. W kierunku rekonstrukcji problematyki komunikowania prawa	143
3.1. Potrzeba kontekstualizacji problematyki komunikowania prawa	143
3.2. Prawo jako produkt komunikacji	144
3.3. Prawo jako przedmiot komunikacji	145
3.4. Prawo jako czynnik wpływający na komunikację	149
3.5. Komunikowanie prawa w triadzie: prawo jako produkt komunikacji, prawo jako przedmiot komunikacji oraz prawo jako czynnik wpływający na komunikację	151
4. Partycypacyjne komunikowanie prawa	158
4.1. Pierwotne i wtórne partycypacyjne komunikowanie prawa	158
4.2. Pierwotne partycypacyjne komunikowanie prawa	159
4.2.1. Informacja prawna – 159; 4.2.2. Między informacją prawną autentyczną a nieautentyczną – 165	
4.3. Wtórne partycypacyjne komunikowanie prawa	171
4.3.1. Różnorodność komunikatów o prawie – 171; 4.3.2. „Multimedialność” komunikatów o prawie – 172; 4.3.3. Podobieństwa i różnice między komunika- tami o prawie a informacjami prawnymi – 173	
4.4. „W poprzek” podziału pierwotne – wtórne partycypacyjne komunikowanie prawa	174
4.4.1. Popularyzacja prawa – 174; 4.4.2. Zjawisko społecznej korektury decy- zji – 178	
5. Niepartycypacyjne komunikowanie prawa	179
5.1. Dwa rodzaje niepartycypacyjnego komunikowania prawa	179
5.2. Mechanizmy orientacji według wzorów pragmatycznych, orientacji aksjologicznej oraz orientacji według stereotypów instytucji prawnych ...	179
5.3. Mechanizm orientacji naśladowczej (obserwacja i naśladowictwo)	180
CZĘŚĆ II. PLURALIZM KULTUR – PLURALIZM TEORII KOMUNIKACJI INTERKULTUROWEJ	197
6. Refleksja naukowa nad spotkaniami ludzi z różnych kultur	199
6.1. Między komunikacją międzykulturową (<i>cross-cultural communication</i>) a komunikacją interkulturową (<i>intercultural communication</i>)	199
6.2. Założenia przeglądu	201
7. Przegląd wybranych teorii komunikacji interkulturowej	204
7.1. Teoria międzykulturowej adaptacji	204
7.2. Teoria akomodacji komunikacji	208
7.3. Teoria kodów mowy	212
7.4. Teoria konwergencji kulturowej	216
7.5. Teoria negocjowania twarzy	220
7.6. Teoria zarządzania niepokojem i niepewnością	225
7.7. Teoria zarządzania tożsamością	232
7.8. Teoria negocjowania tożsamości	238
7.9. Komunikacyjna teoria tożsamości	241
7.10. Teoria efektywnej interkulturowej komunikacji w grupach zadaniowych ..	244
7.11. Kontekstualna teoria interetnicznej komunikacji	248

7.12. Teoria schematów kulturowych	252
CZEŚĆ III. KOMUNIKOWANIE PRAWA W ODNIESIENIU DO „GOŚCI”	
A TEORIE KOMUNIKACJI INTERKULTUROWEJ	259
8. Założenie kulturowości prawa	261
9. Dwa problemy badawcze	264
10. Co z nieobywatelami? – podejście natywne w analizach komunikowania	
prawa	266
11. „Goście” i komunikowanie prawa. W kierunku przełamania podejścia	
natywnego	272
11.1. Model „gościa”	272
11.2. „Gość” i pierwotne partycypacyjne komunikowanie prawa	273
11.3. „Gość” i wtórne partycypacyjne komunikowanie prawa	276
11.4. „Gość” i popularyzacja prawa	278
11.5. „Gość” i zjawisko społecznej korektury decyzji	281
11.6. „Gość” i niepartycypacyjne komunikowanie prawa – mechanizmy	
orientacji według wzorów pragmatycznych, orientacji aksjologicznej	
oraz orientacji według stereotypów instytucji prawnych	282
11.7. „Gość” i niepartycypacyjne komunikowanie prawa – mechanizm	
orientacji naśladowczej (obserwacja i naśladownictwo)	285
11.8. Próba oceny sytuacji „gości”	285
12. Problem relewancji teorii komunikacji interkulturowej dla analiz	
komunikowania prawa w odniesieniu do „gości”	288
12.1. „Powrót” do teorii komunikacji interkulturowej	288
12.2. Komunikowanie prawa a teoria międzykulturowej adaptacji	288
12.3. Komunikowanie prawa a teoria akomodacji komunikacji	290
12.4. Komunikowanie prawa a teoria kodów mowy	291
12.5. Komunikowanie prawa a teoria konwergencji kulturowej	292
12.6. Komunikowanie prawa a teoria negocjowania twarzy	293
12.7. Komunikowanie prawa a teoria zarządzania niepokojem i niepewnością ..	294
12.8. Komunikowanie prawa a teoria zarządzania tożsamością	296
12.9. Komunikowanie prawa a teoria negocjowania tożsamości	298
12.10. Komunikowanie prawa a komunikacyjna teoria tożsamości	298
12.11. Komunikowanie prawa a teoria efektywnej interkulturowej komunikacji	
w grupach zadaniowych	298
12.12. Komunikowanie prawa a kontekstualna teoria internetnicznej	
komunikacji	299
12.13. Komunikowanie prawa a teoria schematów kulturowych	301
13. Perspektywy na relewantną aplikację teorii komunikacji interkulturowej	
do problemów analizowanych na gruncie nauk prawnych	303
Zakończenie	305
Bibliografia	309
Summary: The Communication of Law in the Age of Cultural Pluralism . . .	331

Gdy mowa o „komunikacyjnym aspekcie prawa”, to, co mogło być uznane za zadowalające jeszcze kilkadziesiąt lat temu i co po dziś dzień bywa przyjmowane jako „obowiązujący standard zdrowia prawa” także przez wielu prawników i polityków, jest już anachroniczne. Zarówno prawo dopiero tworzone, jak i prawo już istniejące bywa bowiem uznawane za „poprawne” (z punktu widzenia udatności do pełnienia komunikacyjnej funkcji) dlatego tylko, że jako kryterium oceny stosuje się przestarzałe miary.

Ewa Łętowska

Przesadne oskarżenia prawoznawstwa o „nienaukowość” mają (...) ważne źródło w nacechowanej brakiem umiaru ocenie partnerów integracji. Zapoznanie natomiast swoistości prawoznawstwa w niektórych pracach integracyjnych spowodowane jest w znacznym stopniu żywiłowością wysiłków na polu integracji, wrywkowym i niesystematycznym zwracaniem się ku najróżniejszym dyscyplinom i teoriom, w których upatruje się podstawy i wzory. Stąd dążność do mechanicznego przejmowania narzędzi badawczych, tam służących swoistym, innym celom i problemom. Poprzez zaś metody przenika czasem także orientacja badań na inne niż właściwe prawoznawstwu obiekty. Czerpanie z licznych a różnorodnych źródeł powoduje także koegzystencję na terenie integracyjnym rozmaitych, wnoszących zamęt, terminologii. Posługiwanie się terminologią uzasadnioną dla jakiejś innej dziedziny nie musi być wcale automatycznie uzasadnione w prawoznawstwie, a posługiwanie się równoczesne zlepkim różnych terminologii jest wprawdzie wskaźnikiem „integracji”, ale nie takiej, jakiej należałoby sobie życzyć.

Kazimierz Opalek

Wprowadzenie

Świat się zmienia... W tym momencie Czytelnik najpewniej pomyśli, że te słowa są jednym z najbardziej pretensjonalnych sposobów na rozpoczęcie książki naukowej. Zgadając się z taką opinią, niniejsza praca i tak właśnie od tych słów się zaczyna. Jednakże, zaraz po nich następuje twierdzenie, które może nie zostanie tak szybko ocenione jako banał. Kontynuujemy zatem.

Świat się zmienia i zastanawiające jest, że koncepcje naukowe mające go opisywać, pozwalać się w nim odnaleźć i nań wpływać, nie tyle nie nadążają za nim, ile często można odnieść wrażenie, że zdają się pomijać pewne wcale nie nowe aspekty określonych zjawisk, które wraz z dynamiką świata stają coraz bardziej istotne i widoczne. Takim zjawiskiem szczególnie nasilającym się we współczesnym świecie jest coraz większa ruchliwość ludzi, której konsekwencją jest postępująca pluralizacja kulturowa określonych terytoriów, obejmowanych przez krajowe porządki prawne. To, że na terytorium danego państwa żyją osoby z nieraz bardzo odmiennych środowisk, reprezentujące bardzo różnorodne kultury, wręcz egzotyczne względem kultury populacji dominującej w społeczeństwie konkretnego kraju, stawia przed jego porządkiem prawnym szereg wyzwań. Powszechnie w omawianym kontekście wymienia się problem łamania lokalnego prawa przez przedstawicieli ludności napływowej, różnej kulturowo od grup lokalnych, czy problem właściwej reakcji prawnej na tego typu działania. Trzeba jednak powiedzieć, że te problemy – jakkolwiek niezwykle zajmujące teoretycznie i praktycznie – nie są „logicznie pierwszymi” wyzwaniami dla krajowych porządków prawnych w dobie narastającego pluralizmu kulturowego. Za taki pierwotny problem, pojawiający się w momencie przekroczenia granic państwowych przez przedstawicieli ludności napływowej, można uznać zagadnienie poziomu ich szeroko pojmowanej orientacji w prawie państwa, na którego terytorium się znaleźli, uzyskiwanej w wyniku np. poznania norm prawnych z tekstów aktów prawnych, przekazów medialnych czy komentarzy innych ludzi, jak i przez samodzielne „dopowiadanie” sobie prawa na podstawie osobistego doświadczenia albo znajomości pozaprawnych norm postępowania zbieżnych z prawem, jak zwyczaj czy moralność, a więc niejako bez pomocy innych ludzi przedstawiających w różny sposób dane treści prawne.

Właśnie to tytułowe zagadnienie – komunikowanie prawa w dobie pluralizmu kulturowego – jest doskonałym przykładem problemu o ogromnej doniosłości praktycznej, ale i teoretycznej, który zdaje się być w zasadzie całkowicie pomijany w refleksji naukowej, z niewielkimi, niewyczerpującymi tej problematyki wyjątkami¹. Niniejsza książka ma na celu wypełnienie, możliwie całościowe, tej poznawczej luki. Założenia tego przedsięwzięcia są następujące.

Tytułowe prawo rozumie się w niniejszej pracy jako prawo krajowe mogące być określone mianem modernistycznego – znajdującego wyraz w tekstach aktów prawnych i decyzjach stosowania prawa przez właściwe organy, odpowiadającego zasadzie terytorialności, tworzonego przez struktury państwa unitarnego, w którym nie jest prowadzona szeroko pojmowana polityka prawnego uznawania różnic kulturowych. W pełni zrozumiałe i uznawane jest traktowanie takich krajowych porządków prawnych jako swojego rodzaju produktów i istotnych elementów składowych kultury ludzi, którzy doprowadzili do ich szeroko pojmowanego powstania. Można zatem powiedzieć, że uzyskiwanie orientacji w lokalnym, krajowym porządku prawnym przez osoby wywodzące się z innych zakątków świata jest swojego rodzaju kontaktem z inną kulturą. Jeśli tak, warto zastanowić się, czy określone koncepcje kontaktu kultur mogą mieć zastosowanie do problemu komunikowania prawa w dobie pluralizmu kulturowego. Nie chodzi tu jednak o bezkrytyczną próbę „podstawienia” jednej terminologii w miejsce drugiej. Chodzi o poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy określone koncepcje kontaktu kultur mogą być w sposób relewantny zaaplikowane do analiz komunikowania prawa w odniesieniu do ludności napływowej na danym terytorium państwowym, czyli wnieść swoimi twierdzeniami i pojęciami coś nowego i istotnego dla naukowej refleksji nad sposobami uzyskiwania orientacji w krajowym porządku prawnym przez osoby pochodzące spoza jego terytorium.

W niniejszej książce zestawia się rozmaite sposoby pozwalające przedstawicielom ludności „niemiejscowej” uzyskiwać orientację w „miejscowym” prawie – wiedzieć, lub mieć wstępne wyobrażenie, co mogą, a czego nie mogą czynić z uwagi na lokalny porządek prawny, którego stali się adresatami – z określonymi teoriami komunikacji interkulturowej, teoriami opisującymi i analizującymi przebieg kontaktu ludzi z różnych kultur, a nawet pozwalającymi formułować jego prognozy.

Tak obrane zadanie nie jest wcale przypadkowe. W obliczu narastającego pluralizmu kulturowego współczesnych społeczeństw, coraz częściej na gruncie nauk prawnych dostrzega się konieczność zwrócenia się w kierunku szeroko pojmowanych komunikacyjnych właściwości prawa, a nawet mniej lub bardziej wyraźnie sugeruje się potrzebę aplikacji różnych teorii „dedykowanych” problemom pewnych przejawów kontaktu kultur, lub wręcz taką aplikację już się przeprowadza².

¹ Chodzi tu konkretnie o analizy Płachty (1986) i, w znacznie skromniejszym zakresie, Henketa (1991) czy Zeidlera (2014).

² Można tu wskazać zarówno prace w bardzo szerokim zakresie podejmujące, jak i jedynie sugerujące problem ogólnej wizji prawa w obliczu spotkania różnych kultur, ale także roz-

Niniejsza książka bardzo dobrze wpisuje się w ten dostrzegalny trend i jednocześnie podejmuje próbę zestawienia wspomnianego już „logicznie pierwszego” wyzwania, jakie stawia pluralizacja kulturowa krajowym porządkom prawnym, z teoriami komunikacji interkulturowej, co stanowi całkowicie oryginalne zadanie badawcze.

Aby to zadanie rzetelnie zrealizować, czyli by odpowiedzieć na pytanie o relewancję teorii komunikacji interkulturowej dla analiz komunikowania prawa w dobie pluralizmu kulturowego, konieczne jest skrupulatne przygotowanie „gruntu” dla tego rodzaju analiz.

Najpierw należy przybliżyć samą problematykę komunikowania prawa, czyli zasadniczy punkt odniesienia. Temu poświęcona jest Część I: *Kręte ścieżki komunikowania prawa*. W pierwszej kolejności przeprowadza się krytyczny przegląd wybranych koncepcji podejmujących bezpośrednio problematykę uzyskiwania przez adresatów prawa orientacji w nim, a także innych istotnych dla tego zagadnienia analiz (zob. 2). Łącznie można je określić mianem rozważań dotyczących „styku” prawa i komunikacji. Krytyczny przegląd stanowi następnie podstawę do zaproponowania spójnej siatki pojęciowej opisującej niuanse komunikowania prawa (zob. 4, 5). Zaproponowana rekonstrukcja stanowi zasadnicze narzędzie do zdiagnozowania sytuacji ludności napływowej w zakresie ich szans na uzyskiwanie orientacji w lokalnym prawie, a następnie odpowiedzi na pytanie o relewancję teorii komunikacji interkulturowej. Zanim jednak te diagnozy zostaną zaproponowane, w Części II: *Pluralizm kultur – pluralizm teorii komunikacji interkulturowej*, przybliżono dwanaście wybranych teorii komunikacji interkulturowej (zob. 7).

Zastosowane na poziomie struktury książki, wyraźne oddzielenie zagadnień komunikowania prawa od komunikacji interkulturowej podyktowane jest chęcią umożliwienia Czytelnikowi samodzielnej weryfikacji głównych tez i sposobów ich uzasadnienia zawartych w Części III: *Komunikowanie prawa w odniesieniu do „gości” a teorie komunikacji interkulturowej*. Można by się bowiem obawiać o zrozumiałość wyводу, gdyby od razu, bez szerszej prezentacji obu zestawianych zagadnień, a zwłaszcza niepowszechnie znanych teorii komunikacji interkulturowej, przejść do rozważań nad pytaniem o ich relewancję. Dokłada się tu więc jednocześnie starań, by jak najbardziej ograniczyć ryzyko odniesienia przez Czytelnika nieprzyjemnego wrażenia, niekiedy pojawiającego się przy lekturze prac naukowych, iż powinien najpierw przeczytać całą przywoływaną bibliografię, zanim podejmie się lektury rozprawy, z której ów spis źródeł pochodzi.

W Części III, przed sygnalizowaną już diagnozą dotyczącą możliwości uzyskiwania przez przedstawicieli ludności napływowej orientacji w lokalnym prawie (zob. 11) i analizą zagadnienia relewancji wybranych teorii komunikacji interkul-

prawy poświęcone nieraz bardzo konkretnym, wręcz partykularnym kwestiom, związanym np. z tłumaczeniem aktów prawnych czy analizą konkretnych dyskursów prawnych i prawniczych, w perspektywie historycznej i współczesnej (zob. np. Henket 1991: 148; Raes 1996: 29; Galindo 1998: 111; Kocbek 2006, 2008a, 2008b; Cotterrell 2008b: 32, 2008c: 380, 382; Sandrini 2009; Wojciechowski 2009; Bednarek 2010; Jopek-Bosiacka 2010; Korolev 2010; Szczepankowska 2010; de Carvalho 2011: 39, 40, 64; Eades 2012; Malinowski Rubio 2013).

turowej dla tej diagnozy (zob. 12), rozwija się sugerowane tu założenie kulturowości prawa (zob. 8).

Nie wnikając w szczegóły porządku rozważań można powiedzieć, że najpierw przedmiotem dociekań jest komunikowanie prawa, a potem teorie komunikacji interkulturowej. Gdy oba zagadnienia są przybliżone, przechodzi się do diagnozy komunikowania prawa w dobie pluralizmu kulturowego, by z tej perspektywy przyjrzeć się przywołanym wcześniej teoriom komunikacji interkulturowej. Ta ogólna sekwencja zachowana jest również w stosunku do metodologii stosowanej w niniejszej książce. Wspominana już rekonstrukcja problematyki komunikowania prawa, prezentowana w Części I, jest modelem opisowym zgeneralizowanym procesów uzyskiwania orientacji w prawie. Oprócz nich i kilku cząstkowych kwestii, modelowani są także przedstawiciele ludności „niemiejskowej” („gości”). Zestawienie obu tych zasadniczych modeli pozwala przedstawić w Części III zagadnienie komunikowania prawa w odniesieniu do „gości”. Stanowi ono zasadniczy punkt odniesienia dla analiz konkretnych teorii komunikacji interkulturowej (prezentowanych w Części II) pod kątem ich przydatności dla analiz komunikowania prawa w dobie pluralizmu kulturowego.

Abstrahując od szeregu szczegółowych tez formułowanych w toku rozważań nad poszczególnymi koncepcjami, stanowiskami czy pojęciami, w niniejszej książce trzy tezy można uznać za najistotniejsze.

Pierwsza teza, o przeważającym podejściu natywnym, dobrze wpisuje się w cytowaną jako motto wypowiedź Ewy Łętowskiej (2005b: 191). Jest to konkretny zarzut nieprzystawalności do współczesnego świata zdecydowanej części rozważań relewantnych dla problematyki komunikowania prawa. Ich anachroniczność przejawia się w podejściu natywnym, czyli skupianiu się na ludności lokalnej danego terytorium państwowego i traktowaniu jej przedstawicieli tak jakby stanowili jedyną kategorię adresatów prawa tego porządku. W książce nie tylko wytyka się podejście natywne i ilustruje tezę o nim (zob. 10), ale również podejmuje się starania przełamania takiego kontrfaktycznego sposobu myślenia (zob. 11).

Druga teza, o gorszej sytuacji „gości”, dotyczy szans ludności napływowej na uzyskiwanie orientacji w lokalnym prawie, w porównaniu do możliwości, jakimi w zakresie komunikowania prawa dysponuje ludność miejscowa. Jakkolwiek teza ta może wydawać się oczywista, jest ona wyraźnie zilustrowana i sprecyzowana przez kontrast z możliwościami ludności miejscowej (zob. 11).

Trzecia teza, najistotniejsza, o niskiej relewancji teorii komunikacji interkulturowej, stanowi odpowiedź na zgłoszone powyżej pytanie. Czy teorie komunikacji interkulturowej mogą wnieść coś nowego i istotnego dla analiz sytuacji ludności napływowej w zakresie uzyskiwania przez nich orientacji w lokalnym prawie? Analizy zawarte w Części III jednoznacznie pokazują, że istotność tych teorii dla rozważań nad komunikowaniem prawa jest albo żadna, albo marginalna, a i tak może budzić kontrowersje (zob. 12).

Można więc powiedzieć, że zaproponowane w książce – być może żmudne, lecz raczej skrupulatne – analizy pomagają uniknąć nazbyt pochopnych oświad-

czeń o daleko posuniętej użyteczności teorii komunikacji interkulturowej w kontekście uzyskiwania przez ludność napływową orientacji w lokalnym prawie. Można bowiem przewidywać, że na gruncie nauk prawnych, w obliczu pluralizmu kulturowego, wzrośnie zainteresowanie teoriami komunikacji interkulturowej. Będzie to jak najbardziej zrozumiałe, ale zgodnie z cytowaną jako motto wypowiedzią Kazimierza Opalka (1966: 637) należy być szczególnie wstrzeźliwym względem prób stosowania teorii z odrębnych dziedzin wiedzy do problemów nauk prawnych. Niniejsza książka, starająca się być wyrazem takiego zdrowego sceptycyzmu, dystansu i systematyczności, o którą słusznie nawołuje Opalek, pokazuje na „logicznie pierwszym” wyzwaniu, jakie stawia pluralizm kulturowy krajowym porządkom prawnym, z jakimi problemami powinni liczyć się wszyscy ci, którzy chcieliby zastosować do innych problemów nauk prawnych teorie komunikacji interkulturowej. Choć bowiem główna diagnoza tej książki dotycząca relewancji tych teorii jest negatywna, trzeba podkreślić, że można dostrzec potencjał ich tym razem znaczącej aplikacji do innych, niemniej istotnych zagadnień.

Niniejsza publikacja stanowi poprawioną rozprawę doktorską pt. *Komunikowanie prawa krajowego w dobie pluralizmu kulturowego*, którą obroniłem 1 lipca 2013 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Książka ta, jak i poprzedzająca ją rozprawa, nie powstałaby bez pomocy kilku osób, którym chciałbym w tym miejscu serdecznie podziękować.

Szczególne podziękowania kieruję do mojego Promotora, Profesora Krzysztofa Pałeckiego. W kierowanej przez niego Katedrze Socjologii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego stworzył mi idealne warunki nie tylko do pracy nad prezentowaną książką (a wcześniej rozprawą doktorską) i szeregiem innych moich, nie zawsze typowych, zainteresowań naukowych realizowanych w trakcie i po ukończeniu studiów doktoranckich, lecz także wspiera mądrą radą mój ogólny rozwój w zakresie nauk prawnych i społecznych oraz w roli dydaktyka. Dziękuję mu nie tylko za to, ale także za przyjaźń i sympatię, jaką mnie obdarza.

Osobne podziękowania kieruję do Recenzentów w moim przewodzie doktorskim – Profesora Tomasza Staweckiego i Profesora Bartosza Wojciechowskiego – za przygotowanie wnikliwych i niezwykle inspirujących do dalszego namysłu recenzji pracy doktorskiej, stanowiącej podstawę niniejszej książki.

Dziękuję także pracownikom i doktorantom Katedry Socjologii Prawa Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wyrazy wdzięczności za inspirujące sugestie, uwagi i rady kieruję zwłaszcza do Pani Profesor Janiny Czapskiej oraz Doktorów Mateusza Stępnia i Mateusza Pękali.

Podziękowania kieruję również do Eweliny Knapczyk i Andrzeja Salamona, którzy zdecydowali się spojrzeć „świeżym okiem” na moją pracę i przeczytać cały maszynopis prezentowanej książki.

Dziękuję mojej rodzinie, a zwłaszcza moim kochanym rodzicom, którym dedykuję niniejszą książkę. Bez ich wsparcia i cierpliwości, prezentowana praca, jak i moje inne przedsięwzięcia na polu akademickim z pewnością nie zostałyby sfinalizowane.

Mimo ogromnej roli wszystkich wspomnianych wyżej osób i wielu innych, których w tym miejscu nie mogę wszystkich wymienić (podziękuję im osobiście przy pierwszej nadarzającej się okazji), chciałbym podkreślić, że za wszelkie możliwe merytoryczne niedostatki tej książki odpowiadam ja sam.

*

Unfortunately, it is unlikely I would be able to personally thank a few people outside of Poland, who kindly helped me in getting some publications. I would like to take this opportunity and thank once again Professors Bernard S. Jackson, Werner Krawietz, John G. Oetzel, Hanneke van Schooten, Young Yun Kim for their support.

Special thanks go to Professors D. Lawrence Kincaid and Steven McDermott who not only helped me in getting some relevant literature, but also expressed a sincere interest in my work.

Of course, their help and support of other people does not change the fact that only I am responsible for all of the possible substantive shortcomings of this study.